

Dr hab. Małgorzata H. Kowalczyk, prof. UMK  
Wydział Filozofii i Nauk Społecznych  
Uniwersytet Mikołaja Kopernika  
Toruń

## Recenzja

### **Osiągnięcia naukowego dr Anny Dąbrowskiej pt. „Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych” (Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023) a także innych osiągnięć naukowych, projektowych, aktywności w instytucjach naukowych polskich i zagranicznych**

Recenzja przygotowana została w postępowaniu habilitacyjnym w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, a wykonana na zlecenie Rady Doskonałości Naukowej

#### **1. Informacje wstępne**

Pani Anna Dąbrowska jest absolwentką Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, gdzie uzyskała w 1990 tytuł magistra pedagogiki. Natomiast stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskała w 2008 roku w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie po obronie rozprawy doktorskiej „*Rodzina dysfunkcyjna w przestrzeni życiowej dorastających. Aspekty pedagogiczne*”. Ponadto Habilitantka systematycznie uzupełniała i rozwijała swoje kompetencje kończąc w 2020 roku czteroletnie szkolenie psychoterapii systemowej (w Ośrodku Szkoleń Systemowych w Krakowie) oraz studia podyplomowe z zakresu Zarządzania instytucją oświatową w zreformowanym systemie edukacji, które organizowała Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim (2014).

Zawodowo jako pracownik naukowo- dydaktyczny Pani Anna Dąbrowska związana była z UKSW w Warszawie, Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wyższą Szkołą Umiejętności w Kielcach, Wyższą Szkołą Humanistyczno- Przyrodniczą w Sandomierzu oraz Wyższą Szkołą Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, gdzie dodatkowo

pełniła funkcję dziekana Wydziału Pedagogiki i Nauk o Zdrowiu. Aktualnie, od 2016 jest pracowniczką Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydziału Filozoficznego, Instytutu Pedagogiki. Ponadto kontynuuje współpracę z Krakowską Akademią im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego.

## 2. Monografia naukowa

Najważniejszym osiągnięciem naukowym wskazanym przez Habilitantkę jest monografia pt. „*Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*” wydana w 2023 przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Monografia ma charakter badawczy, osadzona została w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej. Sama koncepcja odniesienia posiadanych zasobów osobistych i społecznych do poczucia dobrostanu psychicznego młodzieży niedostosowanej jest dość interesująca, może bowiem stać się inspiracją dla projektowania oddziaływań resocjalizacyjnych. Struktura monografii jest typowa dla prac empirycznych i obejmuje trzy zasadnicze części. Część teoretyczna składa się z trzech rozdziałów odpowiadających tematycznie kwestiom zawartym w tytule książki. Rozdział pierwszy został poświęcony omówieniu zagadnienia zasobów psychospołecznych oraz ich roli w rozwoju człowieka, w szczególności młodego człowieka wchodzącego lub doświadczającego przemian w fazie adolescencji. Słuszne z perspektywy oceny całości pracy okazało się odwołanie do teorii Eriksona podczas dokonywania charakterystyki tej fazy rozwojowej. Ważną kwestią poruszoną w rozdziale jest, poza wyjaśnieniem istoty zasobów odniesienie się także do deficytów takich jak stres czy symptomy depresji, które to czynniki w sposób istotny zakłócać mogą rozwój młodego człowieka. W ostatnich latach szczególnie niepokojące jest nasilenie stanów depresyjnych jak i samej depresji wśród młodzieży, które należy traktować jako ważne czynniki zaburzające procesy rozwojowe mogące prowadzić do zachowań autodestrukcyjnych. Zarówno z perspektywy wychowawczej jak i resocjalizacyjnej jest to zatem bardzo ważny element badań. Poza zasobami osobistymi Autorka zwraca także uwagę na zasoby społeczne, które jako element wsparcia społecznego pełnią znaczącą rolę w procesie rozwoju, pokonywaniu trudności i radzeniu sobie ze stresem i problemami. Uzupełnieniem zagadnień dotyczących roli zasobów w procesie kształtowania tożsamości człowieka jest zawarta w kolejnym podrozdziale teoria zachowania zasobów Hobfolla, która wyjaśnia zachowanie jednostki w różnych sytuacjach trudnych lub problemowych wywołujących stres. Według autora tej teorii aktywność każdej jednostki jest ukierunkowana



na zdobywanie, utrzymywanie lub ochronę zasobów uznawanych przez daną jednostkę za cenne, lub niezbędne do przetrwania. Ubogie zasoby powodują, że ich pomnażanie ulega zablokowaniu a co za tym idzie pojawia się niebezpieczeństwo strat. Nawiązanie do tej teorii pozwala uświadomić sobie znaczenie zasobów osobistych i społecznych w sytuacjach trudnych, problemowych i jednocześnie pozwala zrozumieć sytuację nieletnich niedostosowanych społecznie, których sytuacja jawi się jako szczególnie pesymistyczna z racji braku posiadanych możliwości radzenia sobie z trudnościami. Zamyśl przywołania tej teorii w kontekście kreowania tożsamości jednostki uważam za znaczący. Oczywiście nie jest to jedyna teoria do jakiej Habilitantka nawiązuje. Dostrzegając znaczenie zasobów osobistych i społecznych w kształtowaniu tożsamości jednostki można się było spodziewać, że w omawianych podstawach teoretycznych znajdzie się także koncepcja GLM (model dobrego życia) T. Warda. Ta teoria opracowana przed 20 laty jest często przywoływana przez teoretyków i praktyków jako podstawa lub inspiracja do tworzenia modeli resocjalizacyjnych i terapeutycznych wobec sprawców i sprawczyń przestępstw (por. Kowalczyk, 2018, 2020). Często także „współwystępuje” w różnych opracowaniach jako uzupełnienie lub próba stworzenia „resocjalizacyjnego balansu” z koncepcją RNR Andrews i Bonty (por. Kowalczyk, 2019, 2020). Mimo pozornego antagonizmu koncepcje te dobrze się uzupełniają, choć formalnie koncentrują się na innych obszarach. Koncepcja GLM Warda koncentruje się bowiem na pozytywnych wymiarach funkcjonowania jednostki, czyli jej zasobach, natomiast model RNR skłania się ku ustaleniu i redukcji czynników ryzyka, które mogą przyczynić się do recydywy. Nie sposób nie zauważyć, że odwołanie się do obu modeli stanowi możliwość opracowania pełnej diagnozy resocjalizacyjnej i stworzenia programów korekcyjnych, których celem będzie nie tylko wzmocnienie potencjałów tkwiących w jednostce, ale także prewencja, czyli zapobieganie powrotności do zachowań przestępczych. O ile GLM daje możliwość wykształcenia motywacji wewnętrznej (gotowości do zmian) o tyle RNR wskazuje na pewne przeszkody, utrudnienia, problemy, które mogą w istotny sposób ograniczyć skuteczność podejmowanych oddziaływań. Należy zaznaczyć, że obie koncepcje w zamyśle ich autorów zostały opracowane w odniesieniu do dorosłych sprawców przestępstw (na co wskazuje chociażby katalog dóbr znaczących dla jednostki) i rozwiązania korekcyjne tworzone w oparciu o te koncepcje także są dedykowane dorosłym sprawcom i sprawczyniom między innymi dopuszczającym się przestępstw seksualnych. Interesującym zatem, choć nienowatorskim zabiegiem jest próba odwołania się do tych koncepcji w przypadku nieletnich niedostosowanych społecznie. Rozdział drugi poświęcony został omówieniu zasobów psychospołecznych nieletnich. W przeglądzie dotychczasowych badań (podrozdział 2 str. 42)



zwraca uwagę odniesienie do podejścia salutogenicznego w resocjalizacji stanowiącego przeciwwagę podejścia patogenicznego koncentrującego się na diagnozie negatywnej, czyli ustalaniu deficytów, problemów i zaburzeń sprzyjających niedostosowaniu społecznemu lub wybośowi przestępczej ścieżki życia. Podejście salutogeniczne, które w polskiej resocjalizacji zainicjował Czesław Czapów wyróżniając w oddziaływaniach resocjalizacyjnych między innymi formy ergotropowe polegające na wytwarzaniu nowych niedewiacyjnych nawyków. Z podejściem salutogenicznym wiąże się opracowanie diagnozy pozytywnej bazującej na ustalaniu potencjałów jednostki. Kontekst ten pojawia się zarówno w modelu MORM, czyli gotowości do resocjalizacji jak i GLM Warda czy twórczej resocjalizacji Konopczyńskiego. Jak wspominałam nie jest to zatem podejście nowe, jest dobrze znane, nie powinno także stanowić jednoznacznego odcięcia się od diagnozy „negatywnej” o czym wspominałam wcześniej, obie diagnozy stanowić powinny układ połączony. Słusznie zatem, że Autorka odwołuje się do tego podejścia czyniąc przedmiotem poznania swoich badań wartość resocjalizacyjną zasobów psychospołecznych nieletnich wychowanków MOW jako czynników wpływających na dobrostan psychiczny. Rozdział zawiera szereg wartościowych sugestii nie pomijając przy tym czynników, które omówione zostały już wcześniej, mowa o stresie i depresji, które to czynniki negatywnie wpływają na dobrostan młodzieży. W rozdziale 3 Autorka odnosi się do istoty i funkcjonowania Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych. Krytyczna ocena funkcjonowania tych placówek skłoniła Autorkę do przybliżenia także postulatów, które służyłyby skorygowaniu działalności tych instytucji. Brak realnych działań umożliwiających realizację tychże postulatów a co za tym idzie pogłębianie się problemów związanych z funkcjonowaniem tych instytucji uzasadnia bardzo krytyczne stanowisko Autorki. Sugeruje ona cytując M. Konopczyńskiego, że placówki te nie spełniają swoich resocjalizacyjnych zadań głównie z powodu wewnętrznej sprzeczności jaka tkwi w podstawowym założeniu dotyczącym powtórnego uspołecznienia osób niedostosowanych i przygotowaniu do życia na wolności, który to cel realizowany jest w izolacji (separacji) od warunków wolnościowych. Paradoks ten dotyczy wszystkich placówek resocjalizacyjnych o charakterze zamkniętym, które głównym celem zdaje się być izolacja a dopiero kolejnym resocjalizacja. Mimo niezaprzeczalnie słusznych sugestii sformułowany przez Autorkę wniosek dotyczący zlikwidowania MOW jest nietrafiony a nade wszystko nierealistyczny. W świetle przyjętych znowelizowanych rozwiązań prawnych struktura instytucji resocjalizacyjnych nie ulega przekształceniu. Zatem treści zawarte w tym rozdziale choć cenne pozostają jedynie w sferze postulatów i niezrealizowanych sugestii. Oczywiście wszelkie rozwiązania „izolacyjne” nie służą wtórnej socjalizacji, bo nie przygotowują do



funkcjonowania w warunkach wolnościowych, jednak jak zauważyła sama Autorka, w przypadku części wychowanków umieszczenie w placówce podniosło ich poczucie bezpieczeństwa i dobrostanu psychicznego (s.232, 233). Poza tym mając na uwadze różne kategorie podopiecznych MOW nie wydaje się uzasadniony postulat całkowitej ich likwidacji. Oznaczałoby to konieczność kierowania do zakładów poprawczych (czyli placówek o zdecydowanie bardziej izolującym charakterze) wszystkich tych nieletnich, wobec których ryzykowane byłoby pozostawienie ich (z różnych względów) w warunkach wolnościowych, zwłaszcza przy wszystkich problemach związanych z kuratelą sądową. A takie rozwiązanie byłoby wysoce szkodliwe. Rozdział dotyczący charakterystyki MOW zamyka część teoretyczną opracowania.

Reasumując należy podkreślić zasadność teoretycznych podstaw pracy, bez wątpienia plusem jest odwołanie się do koncepcji bazujących na pozytywnej diagnozie, co jak zaznaczyłam wcześniej, nie jest podejściem nowatorskim, ale wartym propagowania w oddziaływaniach resocjalizacyjnych i rozwijającym myśl twórczej resocjalizacji.

Rozdział 4 pracy zawiera omówienie autorskiej koncepcji metodologicznej. Należy podkreślić bardzo staranne podejście Autorki do opracowania koncepcji potwierdzające kompetencje z zakresu metodologii badań społecznych. Na początku rozdziału sformułowane zostały przedmiot poznania, obiekt badania oraz cele badań zarówno o charakterze teoretyczno – poznawczym jak i użytkowym. Niepotrzebnie w tym podrozdziale ponownie zostały umieszczone zagadnienia omówione szczegółowo wcześniej (teoria zasobów Hobfolla, wraz z procesem zachowania zasobów, podział zasobów czy model GLM) liczne powtórzenia są niestety mankamentem tej publikacji. Ze sformułowanych celów wynikają problemy badawcze, których Autorka sformułowała 7. Ich charakter jest adekwatny dla prac badawczych osadzonych w strategii ilościowej, zawierają one zależności między zmiennymi (problemy 3-7). Schemat zależności analiz przybliży także rycina 1 (s.119) wskazująca na zależności między zmiennymi i przypisanie ich do określonego etapu badań. W kolejnej części sformułowane zostały hipotezy robocze a następnie umieszczony w koncepcji został układ zmiennych i ich operacjonalizacja. Na podkreślenie zasługuje wielowymiarowość zmiennych, które w poszczególnych etapach badań zmieniały swój charakter (zależne- niezależne) co wykluczyło potrzebę przypisywania im określonego charakteru na wstępie badań a dodatkowo sugerowało większą „elastyczność” realizowanych zależności. Zabieg słuszny i przemyślany. Na podkreślenie zasługuje też obszerne instrumentarium badawcze. Wykorzystana metoda sondażu diagnostycznego pozwoliła na zastosowanie kilku technik badawczych: skalowania (w



tym wypadku narzędziem były standaryzowane i niestandaryzowane skale pomiarowe), ankiety i analizy dokumentów badawczych. Dane uzyskane dzięki tak obszernemu instrumentarium badawczemu umożliwiły uzyskanie bardzo bogatego i spójnego materiału badawczego. Analiza statystyczna przeprowadzona została z wykorzystaniem programu IBM SPSS Statistics 25.0. Reasumując koncepcja badań wskazuje na wysoki poziom kompetencji Autorki z zakresu przygotowania metodologicznego, dobrą znajomość metod, technik i narzędzi badawczych dostępnych dla pedagogów dzięki którym uzyskany materiał badawczy daje możliwość wszechstronnych analiz i wnioskowania. Rozdział 5 zawiera analizę badań własnych Autorki, którą otwiera ustalenie zasobów osobistych i społecznych badanych wychowanków MOW. Efektem analizy zasobów osobistych było wyróżnienie 3 profili (skupień) charakteryzujących poziom tychże zasobów u wychowanków. Na tej podstawie Autorka wyodrębniła profil Optymistów, Pesymistów i Zrównoważonych, których nazwy odzwierciedlają stań określonych zasobów osobistych. W zakresie zasobów społecznych dokonano podobnego zabiegu wyodrębniając także 3 profile (skupienia) Samotników, Zintegrowanych i Umiarkowanie Zintegrowanych. W kolejnym etapie badań (adekwatnie do brzmienia problemu 3) Autorka odniosła się do ustalenia zakresu w jakim cechy demograficzne różnicują poziom zasobów osobistych i społecznych wychowanków. Następnie odniosła się do wykazania w jakim zakresie cechy demograficzne oraz zasoby osobiste i społeczne wpływają na doświadczane przez młodzież poczucie dobrostanu. Ostatnim elementem analizy było opracowanie kolejnych profili wychowanków pod kątem posiadanych zasobów osobistych i społecznych oraz sposobu w jaki wpływają na odczuwanie dobrostanu psychicznego. W ten sposób zostały wyodrębnione kategorie Zasobnych (młodzież sytuująca się w tym skupieniu posiada zwiększone predyspozycje do odczuwania dobrostanu psychicznego), Niskozasobnych oraz Umiarkowanie Zasobnych. Ustalenia badawcze wskazują na znaczące zróżnicowania w obrębie poszczególnych skupień, które (w zależności od charakteru profilu) różnicują wychowanków pod względem posiadanych zasobów osobistych społecznych oraz możliwości odczuwania dobrostanu psychicznego. Ustalenia poczynione w trakcie badań poparte bardzo skrupulatną analizą statystyczną pozostają w związku z możliwościami resocjalizacyjnymi wskazując bowiem na problemy jakie mogą przeżywać nieletni w związku z niedoborem określonych zasobów oraz pojawiającymi się trudnościami (tu brane są przez Autorkę pod uwagę stres i depresja). Oczywiście Autorka także na tej podstawie formułuje postulaty resocjalizacyjne. Pierwszy wniosek jaki nasuwa się po dokładnym poznaniu wyników analizy badawczej dotyczy konieczności zróżnicowania oddziaływań korekcyjnych, który także formułuje Autorka sugerując jako priorytetowe zadanie w pracy z młodzieżą ustalenie adekwatnych



profilu (skupień) podopiecznych o podobnych posiadanych zasobach osobistych i społecznych, które usprawnią pracę wychowawczą i zastąpią obowiązujące IPET (s.267). Kluczowe jednak staje się odwołanie do mocnych stron wychowanka, czyli praca wychowawcza rozwijająca jego potencjały.

Na tle tych niezaprzeczalnie słusznych sugestii pojawiają się jednak pewne wątpliwości i pytania. Nie kwestionując zasadności dostosowania form oddziaływań do określonych, ustalonych w diagnozie profili rodzi się jednak pytanie o realne możliwości przeprowadzenia takiej diagnozy w praktyce. By dokonać tak skrupulatnych i zasadnych opracowań profili Autorka wykorzystwała wiedzę praktyczną, teoretyczną i wsparła ją zapleczem badawczym. W warunkach wychowawczych nie jest to możliwe. Można jedynie poczynić dość ograniczone ustalenia dotyczące zasobów i to najczęściej w określonym zakresie. Wieloczynnikowy Model Gotowości do resocjalizacji (MORM) jest właśnie taką znakomitą sugestią dotyczącą możliwości uwzględnienia zasobów psychospołecznych jednostki w działaniach korekcyjnych. Druga wątpliwość odnosi się do kwestii motywacji do zmian u podopiecznych. Przebywając w placówce, gdzie znaleźli się wbrew swojej woli, kierują się przede wszystkim motywacją zewnętrzną, która nie gwarantuje pełnego zaangażowania wychowanka w inicjowane wobec niego działania, a tym bardziej wątpliwość może budzić skuteczność podejmowanych oddziaływań. Ścieżką umożliwiającą osiągnięcie bardziej trwałych zmian jest wytworzenie motywacji wewnętrznej i gotowości do zmian (por. Muskała, 2016, Kowalczyk, 2021). Jakże zatem działania motywujące podopiecznych wpisujących się w różne profile należałoby podjąć? Szkoda, że Autorka nie wsparła swoich postulatów konkretnymi przykładami programów lub działań korekcyjnych jakie mogą być podejmowane wobec wychowanków wpisujących się w określone profile.

Reasumując przedstawiona jako najważniejsze osiągnięcie naukowe monografia potwierdza wysoki poziom kompetencji Autorki, w szczególności w zakresie metodologii badań, a zawarte w niej wnioski dotyczące oddziaływań resocjalizacyjnych podejmowanych w warunkach instytucji wychowawczej, choć nie mają nowatorskiego charakteru, stanowią także sugestie dotyczącą modyfikowania oddziaływań resocjalizacyjnych poprzez opracowanie pełnej diagnozy resocjalizacyjnej obejmującej nie tylko deficyty podopiecznych wymagające niezbędnej korekty w celu uniknięcia powrotności do zachowań destrukcyjnych, ale przede wszystkim położenia nacisku na mocne strony podopiecznych.

### 3. Cykl powiązanych tematycznie artykułów

1. Cykl publikacji dotyczący adolescentów i ich rodzin, zapoczątkowany badaniami do dysertacji doktorskiej. Obejmuje 2 monografie autorskie, 5 rozdziałów w opracowaniach zbiorowych i jeden artykuł w czasopiśmie punktowanym (*Studia nad rodziną* 13/2009).

Monografia wydana w 2009 roku nosi tytuł „*Pedagogiczne aspekty percepcji siebie i przestrzeni życiowej przez młodzież z dysfunkcjonalnych środowisk rodzinnych*” (Kielce, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Umiejętności w Kielcach) nawiązuje bezpośrednio do dysertacji doktorskiej, podobnie jak i druga monografia wydana w 2011 roku w Ostrowcu Świętokrzyskim. Kolejne publikacje wydane w pracach zbiorowych oraz czasopiśmie punktowanym (*Studia nad rodziną*) są niezmienionymi fragmentami pracy doktorskiej.

2. Cykl publikacji związany z przedsięwzięciem „*Eurodzieci. Diagnoza sytuacji rodzinnej i społecznej eurosierot z woj. Świętokrzyskiego. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu*” (2011)

Cykl ten obejmuje nie tylko 9 artykułów (jeden w czasopiśmie z listy ERIH) ale także 2 rozdziały w pracach zbiorowych i 2 monografie autorskie oraz 2 współautorskie (wersja on-line). Pierwsza z monografii autorskich zawiera przedstawienie i analizę wyników badań uzyskanych w trakcie realizacji projektu („*Sytuacja rodzinna i społeczna dzieci rodziców migrujących zarobkowo z województwa świętokrzyskiego. Publikacja podsumowująca projekt*” Kielce, Akademia Przedsiębiorczości, 2011)

Druga monografia autorska wydana w 2016 roku nosi tytuł „*Rodzina migracyjna w przestrzeni życiowej dorastających. Holistyczny model wsparcia*” Warszawa, PWN

Pierwsza z monografii („*Sytuacja rodzinna i społeczna dzieci rodziców migrujących zarobkowo z województwa świętokrzyskiego. Publikacja podsumowująca projekt*”) poza prezentacją wyników badań zawiera także sugestie dla potrzeb praktyki zawarte w rozdziale 6 („*Wnioski z badań oraz modelowe rozwiązania pomocowe dla eurodzieci i ich rodzin*”, s. 235). Habilitantka przedstawiła w nim, odwołując się do uzyskanych ustaleń badawczych, najczęściej sygnalizowane problemy dotyczące rodziny decydujące się na migrację zarobkową. Opisywane problemy



dotyczyć mogą wyłącznie rodziców (np. konsekwencje długotrwałej separacji od członków rodziny, problemy z ponownym „zadomowieniem” po powrocie, ograniczony wpływ na proces wychowania dziecka), dzieci (problemy szkolne, poczucie osamotnienia lub problemy adaptacyjne w przypadku wyjazdu dziecka z rodzicami) oraz dotyczące całą rodzinę. Wskazany katalog sytuacji problemowych stał się podstawą wskazania zakresu wsparcia jakiego udzielić mogą różne instytucje. Habilitantka proponuje rozwinięty model wsparcia obejmujący zarówno pomoc psychologiczno- pedagogiczną (terapia systemowa rodzin) realizowaną zarówno w specjalistycznych ośrodkach jak i w domu podopiecznych, ponadto pomoc socjalną obejmującą współpracę z pedagogiem szkolnym, kuratorem w zakresie przeciwdziałania kumulacji negatywnych skutków migracji rodziców czy organizowanie grup wsparcia środowiskowego, a także pomoc prawną pozwalającą uregulować sytuację szkolną dziecka wyjeżdżającego wraz z rodzicami lub uświadamiającą rodzicom wpływ wyjazdu jednego lub nawet obojga rodziców na sytuację prawną i opiekuńczą ich dziecka. Przedstawione wnioski wskazują na znaczenie praktyczne realizowanego projektu i stanowią istotny wkład w obszar działań profilaktycznych.

3. Cykl publikacji dotyczących projektu wdrożeniowego obejmującego monografię autorską „Innowacyjne Oddziaływania Resocjalizacyjne. Autorski model pracy edukacyjno- wychowawczej z nieletnimi” Warszawa 2014  
Ponadto 2 publikacje pod redakcją, 3 współautorskie artykuły w pracach zbiorowych i jeden, także współautorski w czasopiśmie punktowanym (Przegląd Naukowo- Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa 2016/31).  
Projekt badawczy wpisuje się w drugi „resocjalizacyjny” obszar zainteresowań Habilitantki. Publikacja poza omówieniem założeń metodologicznych (rozdział 1), zawiera także założenia aplikacyjne, analizę uzyskanych wyników badań zarówno w zakresie poznawczym jak i aplikacyjnym oraz odniesienie wyników badań do koncepcji twórczej resocjalizacji M. Konopczyńskiego. Badania mieściły się w strategii ilościowej, zrealizowano je metodą sondażu diagnostycznego oraz wykorzystując kilka narzędzi badawczych pozwalających zbadać poziom samooceny, postawy badanych i poczucie winy. W realizowanych badaniach Habilitantka dokonała pełnej diagnozy resocjalizacyjnej niewykluczającej ustalenia deficytów wychowanków. Projekt zawiera wartościowe wnioski dotyczące

innowacyjnych oddziaływań resocjalizacyjnych dedykowanych osobom niedostosowanym i negatywnie funkcjonującym w różnych rolach społecznych. Jest też inspiracją do podjęcia wysiłku w celu upowszechniania alternatywnych form oddziaływań wykraczających poza stricte behawioralny wymiar pracy resocjalizacyjnej skoncentrowanej wyłącznie na redukcji deficytów..

Publikacje Habilitantki mieszczą się konsekwentnie we wskazanych dwóch obszarach badawczych. Pierwszy dotyczy analizy sytuacji życiowej młodzieży w fazie adolescencji. W tym zakresie Habilitantka stara się przeanalizować szczególną sytuację życiową w jakiej odbywa się rozwój młodzieży, w szczególności koncentrując się na złożonych problemach jakimi jest funkcjonowanie rodzin patologicznych, dysfunkcyjnych, migracyjnych. Ustalenia badawcze służą wypracowaniu modeli wsparcia dla tego typu rodzin i wychowującej się w nich młodzieży. Drugim obszarem zainteresowań są metody oddziaływań resocjalizacyjnych podejmowanych w warunkach instytucjonalnych. W tym zakresie Habilitantka także konsekwentnie próbuje wskazać ścieżki oddziaływań, które wiązałyby się ze zwiększeniem efektywności resocjalizacji. Aspekt praktyczny wiążący ustalenia teoretyczne z aplikacyjnością badań jest bardzo silnie eksponowany w dorobku naukowym habilitantki, co jest dużą zaletą działalności naukowej Habilitantki. Warto także zaznaczyć wysoki poziom przygotowania metodologicznego Habilitantki co przekłada się na skrupulatnie, wręcz perfekcyjnie przygotowane koncepcje badań.

#### 4. Oryginalne osiągnięcia projektowe

Habilitantka posiada w swoim dorobku 3 znaczące projekty badawcze:

1. Projekt badawczy realizowany z grantu NCN (Miniatura 4) (DEC-2020/04/X//HS6/00348) realizowany w latach 2020- 2022

Funkcja: kierownik projektu

Tytuł projektu „Zasoby osobiste i społeczne młodzieży w instytucjonalnym wychowaniu resocjalizacyjnym” .

**Cel:** określenie stanu zasobów osobistych i społecznych w kontekście dobrostanu psychicznego oraz oddziaływań resocjalizacyjnych. Realizacja obejmowała przeprowadzenie badań ilościowych (cel: ustalenie w jaki sposób zasoby psychospołeczne wiążą się z dobrostanem psychicznym) oraz badania jakościowe



(cel: pogłębiona analiza podobieństw i różnic w zakresie posiadanych zasobów psychospołecznych w kontekście oddziaływań wychowawczych). Badania jakościowe opierały się na wywiadach przeprowadzone wśród 5 wychowanków o najniższym i 5 wychowanków o najwyższym poziomie dobrostanu psychicznego.

**Rezultaty badań** zostały przedstawione w 3 współautorskich artykułach naukowych opublikowanych w: *Problemach Opiekuńczo- Wychowawczych* (2021/10), *Psychologii Wychowawczej* (2022/23) oraz *Przeglądzie Badań Edukacyjnych* (2022/31)

Zrealizowane badania stały się przede wszystkim podstawą opracowania monografii wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe („Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków MOW” Kraków 2022.) oraz rozdziału w monografii współautorskiej. (2022) szerzej opisane w pkt. 2 niniejszej recenzji

2. Projekt badawczo – wdrożeniowy „Drogowskaz życiowy” (UDA-POKL.9.02.00-26-078/11-00) Realizowany w latach 2011- 2013,

Pełniona funkcja: kierownik projektu.

Projekt finansowany ze środków unijnych w ramach konkursu ogłoszonego w 2010 roku przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, którego celem były innowacje społeczne.

**Cel:** W ramach realizacji przyznanego grantu został opracowany autorski model pracy edukacyjno- wychowawczej z nieletnimi składający się z 6 etapów – warsztatów kompetencji społecznych

**Rezultaty badań:** poczynione podczas eksperymentu ustalenia badawcze wskazują, że wyposażenie młodzieży niedostosowanej w nowe umiejętności społeczne skutkuje powiększeniem puli zasobów osobistych i społecznych, co skutkuje zmianami postaw w zakresie komponentu emocjonalnego, behawioralnego (w którym młodzież osiągnęła najwyższe wyniki) oraz intelektualnego (uzyskane najniższe wyniki). Ponadto odnotowano wzrost samooceny globalnej, samooceny w sferze poznawczo – intelektualnej i samooceny w sferze społeczno- moralnej. Efektem badań było opracowanie monografii autorskiej prezentujące wyniki badań oraz monografii współautorskiej (A. Dąbrowska, W. Ambrozik) dotyczącej „Innowacji w resocjalizacji” Warszawa 2014

3 Projekt badawczy finansowany ze środków zagranicznych (Europejski Fundusz Społeczny) w ramach uzyskanego grantu pt. „Eurodzieci. Diagnoza sytuacji rodzinnej i społecznej eurosierot z woj. Świętokrzyskiego. Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu”. Realizowany w ramach PO KL, Priorytet VII, nr PI/7.2/PO KL. W latach 2009- 2010.

4 Pełniona funkcja: koordynator ds. badań

**Cel:** rozpoznanie sytuacji życiowej osób dorastających z rodzin rozłączonych przestrzennie z powodu migracji zarobkowej rodzica lub rodziców

**Rezultaty badań:** charakterystyka sytuacji życiowej osób dorastających oraz określenie na tej podstawie działań pomocowych zawierających się w opracowanym modelu wsparcia dla rodzin rozłączonych przestrzennie ze szczególnym uwzględnieniem wychowujących się w nich adolescentów. Wyniki badań przedstawione w 2 monografiach autorskich (wydanych w 2011 i 2016 roku), oraz 2 artykułach w pracach zbiorowych i 9 artykułach opublikowanych w różnych czasopismach naukowych

Reasumując Habilitantka wykazuje się bardzo dużą aktywnością w zakresie realizacji projektów badawczych. Jej niewątpliwym atutem jest skuteczność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na badania naukowe. W szczególności warto wspomnieć o pozyskiwaniu środków finansowych z programów UE oraz skuteczne aplikowanie o granty NCN (jeden NCN Miniatura zrealizowany oraz złożony wniosek o grant NCN OPUS). Jest to bardzo obiecująca perspektywa dalszego rozwoju naukowego Habilitantki.

## **5. Aktywność naukowa realizowana w instytucjach naukowych polskich i zagranicznych**

W ramach współpracy z instytucjami polskimi i zagranicznymi Habilitantka podjęła współpracę z Akademią Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Kijowie, współpraca ta trwała od 01.12.2011 roku do 16.12. 2016. W ramach tego stażu prowadziła zajęcia ze studentami, wygłosiła wykłady oraz przygotowała wspólny (między goszczącą Ją Uczelnią a macierzystą WSBiP) międzynarodowy projekt badawczy, dotyczący dorosłych dzieci z rodzin emigrantów ekonomicznych.



Współpraca zagraniczna objęła także staż w Uniwersytecie Dyneburskim (Łotwa), który trwał od 15.04.2012 do 28.04.2012. W trakcie pobytu Habilitantka wygłosiła wykłady oraz prowadziła zajęcia ze studentami.

Współpraca z polskimi ośrodkami naukowymi zaznaczyła się przede wszystkim z Uniwersytetem Łódzkim i uczestnictwem w cyklicznych spotkaniach naukowych w ramach Ogólnopolskich Seminariów Podoktorskich. Czas trwania od 2018. Habilitantka uczestniczyła (i uczestniczy w nich jako uczestniczka i prelegentka). Charakteryzując zakres współpracy nie można pominąć także zaangażowania Habilitantki we współpracę ze środowiskiem społecznym. Przede wszystkim jest to współpraca z placówkami resocjalizacyjnymi z południowej Polski a także z Poradniami psychologiczno- pedagogicznymi, organizacjami pozarządowymi i Centrum Interwencji Kryzysowej.

Reasumując Habilitantka spełnia w zakresie podejmowanej współpracy z ośrodkami naukowymi zarówno zagranicznymi i polskimi wymogi stawiane przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018 roku. Dodatkowo nie zaniedbuje współpracy z placówkami, które z perspektywy proponowanych oddziaływań resocjalizacyjnych stanowią bardzo ważny obszar pozwalający na wdrażanie i ewaluację opracowanych projektów.

### **Uwagi końcowe**

Osiągnięcia naukowe Habilitantki tworzą obraz bardzo dojrzałej naukowo, badawczo Osoby. Jej przedsięwzięcia badawcze i dorobek naukowy wskazują na konsekwencje z jaką podejmuje kolejne wyzwania. Zasadniczo w aktywności naukowej Habilitantki nie można doszukać się słabszych badawczo okresów. Nieustannie stawia sobie kolejne wyzwania łącząc pracę dydaktyczną i naukową z aktywnością społeczną (funkcja kuratora społecznego). Poziom zaangażowania sugeruje dalszą chęć rozwoju naukowego (np. złożony kolejny wniosek o grant NCN).

Dr Anna Dąbrowska łączy w sposób synergiczny praktyczno- akademickie doświadczenia. Jako wykładowca akademicki oraz inicjator współpracy z otoczeniem społecznym zaangażowanym w pracę na rzecz młodzieży niedostosowanej (kuratorzy, MOW, ZP) demaskuje ich słabe strony (przede wszystkim w odniesieniu do zamkniętych instytucji resocjalizacyjnych) ale

jednocześnie konstruuje propozycje rozwiązań, które mają usprawnić ich funkcjonowanie.

Habilitantka posiada w miarę spójny i tematycznie określony dorobek naukowy. Działalność publikacyjną charakteryzuje wysoki poziom z nadmiernym akcentowaniem rozdziałów w monografiach na rzecz czasopism punktowanych. Bardzo wysoki jest metodologiczny poziom opracowań Habilitantki, co nadaje jej publikacjom profil badawczy.

Odnosząc się holistycznie do dorobku dr Anny Dąbrowskiej oceniam go pozytywnie na wysokim poziomie. Zgromadzony przez lata dorobek uznaję za ważny, atrakcyjny poznawczo i co najważniejsze wnoszący w pewnych zakresach wkład w rozwój dyscypliny, szczególnie mam tu na myśli monografię „Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych” wskazaną jako główne osiągnięcie naukowe.

Reasumując biorąc pod uwagę wskazane w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.z 2021, poz. 478 z późn. zm.) rozwiązania wnoszę o dopuszczenie Pani doktor Anny Dąbrowskiej do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

*Małgorzata H. Kowalska*